

С.П. Ніколаєва, к.е.н.

Кіровоградський національний технічний університет

Ж.В. Прокопенко, к.е.н., н.с.

Житомирський державний технологічний університет

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛІЗИНГОВОЇ КОМПАНІЇ

Зважаючи на те, що лізингова діяльність схильна до негативного впливу ризиків, обумовлених швидкоплинною ситуацією на ринку, змінами правил ведення господарської діяльності, встановлено, що основними завданнями системи управління ризиками є підвищення фінансової стійкості організації, захищеність капіталу інвесторів і кредиторів, безпечний стратегічний розвиток і конкурентоспроможність на ринку. В результаті проведеного дослідження було обгрунтовано власний організаційно-методичний підхід до внутрішнього аудиту як інструменту управління ризиками основної діяльності лізингових компаній. Організаційно-методичний підхід полягає в обгрунтуванні загальних положень внутрішнього аудиту ризиків, удосконаленні організаційних аспектів у визначенні функціональних обов'язків працівників у частині аудиту ризиків, розробці комплексного підходу до застосування методів документального та фактичного контролю й спеціальних методів аудиту на всіх бізнес-процесах основної діяльності лізингової компанії.

Ключові слова: *лізинг; ризик; внутрішній аудит; управління; бізнес-процес.*

Постановка проблеми. Лізингова діяльність як і будь-який інший вид підприємницької діяльності схильна до негативного впливу ризиків, обумовлених швидкоплинною ситуацією на ринку, змінами правил ведення господарської діяльності тощо. Основними завданнями системи управління ризиками в організації є підвищення фінансової стійкості організації, захищеність капіталу інвесторів і кредиторів, безпечний стратегічний розвиток і конкурентоспроможність на ринку. Адже, як зазначає вітчизняна дослідниця О.В. Дорофеева, «ефективність діяльності лізингової компанії значною мірою

залежить від її конкурентних переваг. Ринок лізингових послуг в Україні характеризується значною конкуренцією, і виграють компанії, які пропонують своїм клієнтам вигідніші умови договору. Зокрема, це стосується вартості наданих послуг, що визначається вартістю залучених фінансових ресурсів для фінансування конкретного лізингового проекту. Для підвищення ефективності управління фінансовими ризиками зокрема та діяльністю лізингової компанії в цілому запропоновано оптимізувати та диверсифікувати джерела залучення коштів з метою скорочення їх сукупної вартості, з одного боку, та відповідних фінансових ризиків з другого» [46]. Постановка методології комплексного управління ризиками та її реалізація в лізингових компаніях – важливий напрям діяльності будь-якої компанії. Кожна компанія змушена приймати на себе ризики для досягнення своїх цілей, і комплексний підхід до побудови системи управління ними покликаний оптимізувати набір ризиків.

Найефективнішим інструментом управління ризиками лізингових компаній є внутрішній аудит, що дозволяє ідентифікувати, оцінити, передбачити та мінімізувати наслідки ризиків основної діяльності. Проте на сьогодні питання організації та методології внутрішнього аудиту основної діяльності лізингових компаній є нерозробленими, що знижує ефективність управління лізинговими компаніями. Отже, в даний час потрібне наукове обґрунтування методичних підходів до аудиту ризиків діяльності лізингової компанії, оцінці і формуванню профілю ризиків, вибору рішень про реалізацію способів впливу на ризик, інтеграції системи управління ризиками в інші системи управління компанією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ризиків лізингової діяльності – досить новий напрям, і на сьогоднішній день дана проблема досліджена не повною мірою. Зокрема, проблеми управління ризиками та організації й методики внутрішнього аудиту основної діяльності лізингових компаній стали об'єктом наукового дослідження у працях вітчизняних і зарубіжних вчених: О.Н. Пустовких, О.В. Дорофєєвої, В.Г. Шibaкова, Р.Я. Зарипова, Д.В. Левицького, Н.Н. Грачевої, И.Г. Черногузової. У зазначених працях

проведене дослідження організаційних і методичних положень внутрішнього аудиту лізингових операцій, проте потребують удосконалення організаційно-методичні підходи до аудиту як інструменту управління ризиками основної діяльності лізингових компаній.

Викладення основного матеріалу. Особливості розробки організації та методики внутрішнього аудиту ризиків лізингових компаній пов'язані зі специфікою функціонування даних суб'єктів господарювання й відповідно виникнення ризиків, що стосуються вибору предмета лізингу та його постачальника, аналізу ліквідності, реальної оцінки платоспроможності лізингоодержувача. Поняття ризику охоплює практично всю діяльність лізингової компанії і, отже, існує різноманіття ризиків, що виникають у роботі компанії.

Відносини між лізинговою компанією і лізингоотримувачем мають своєрідну специфіку. Лізингова компанія є фактичним позичальником коштів банку, тому він змушений прийняти на себе безліч ризиків лізингоотримувача, хоча придбаний на позикові кошти предмет лізингової угоди використовується лізингоодержувачем.

Основним завданням управління ризиками основної діяльності лізингової компанії і впливу на нього є забезпечення такого положення лізингової компанії на ринку, при якому знижується ймовірність виникнення кризової ситуації та існує можливість подолання фінансових труднощів. Традиційні підходи аналізу, оцінки стану бізнесу і взаємовідносин партнерів не являють собою систему процедур, що забезпечувала б регулюючі функції системи управління.

До факторів, що зумовлюють специфіку ризиків лізингових операцій у лізингової компанії, належать:

- комплексність самої угоди – участь щонайменше трьох сторін; придбання лізингодавцем предмета лізингу і утримання його у власності протягом декількох років, аж до моменту завершення договору, незважаючи на отримання основних прямих вигод від його використання лізингоодержувачем;

- різноманітність сфер діяльності лізингоодержувачів обумовлює виробничі та технологічні аспекти, які варто брати до уваги (наприклад, після розірвання лізингового договору

лізингодавці не можуть використовувати об'єкт лізингу). Крім зазначеного, лізингові компанії є мінливими до впливу макроекономічних факторів і зміни в мікросередовищі. Під такими факторами варто розуміти процеси та явища, що сприяють виникненню того чи іншого виду ризику і визначають його характер та наслідки для лізингової компанії. Всі фактори можна поділити на дві групи: по-перше, внутрішні фактори, що визначаються як порушення нормального ходу бізнес-процесу внаслідок впливу на них зсередини компанії; по-друге, зовнішні фактори, що існують поза лізинговою компанією, але впливають на функціонування лізингової компанії та окремі бізнес-процеси.

До факторів макросередовища, що обумовлюють появу різноманітних ризиків, належать політичні, економічні та правові. До факторів мікросередовища – загальний стан, покупці, конкуренція та конкуренти, постачальники та партнери, товари-замінники. Дослідження мікросередовища лізингової компанії дозволяє виявити ключові фактори, що пов'язані з конкурентним середовищем лізингової галузі, в тому числі, пов'язані з формуванням і характеристиками п'яти конкурентних сил за моделлю Портера. Загальний аналіз лізингової галузі враховує дослідження темпів зростання за основними показниками лізингового ринку, порівняння динаміки і показників ринку лізингу зі світовими ринками лізингу, сегментацію ринку і прогнози подальшого розвитку.

Таким чином, виходячи зі специфіки діяльності лізингової компанії, ризики даних суб'єктів господарювання є різноманітними та можуть формуватися за різними класифікаційними ознаками. Питання класифікації цих ризиків становлять досить складну проблему. Існує безліч підходів до класифікації ризиків, але загальноприйнятих і стандартизованих класифікаторів поки не існує. До причин, через які не існує єдиних критеріїв для класифікації ризиків, належить специфіка діяльності господарюючих суб'єктів.

«Більшість дослідників групують ризики, що супутні діяльності кожної організації, в шість кластерів із зазначенням властивих їм ознак: ділові (ризики, що пов'язані з можливістю погіршення загального фінансового стану компанії, зниженням вартості її капіталу), організаційні (ризики, що викликані

помилками менеджменту компанії, її співробітників, проблемами системи внутрішнього контролю, незадовільно розробленими правилами робіт тощо, тобто ризики, які пов'язані з внутрішньою організацією роботи компанії), ринкові (ризики, що пов'язані з нестабільністю економічної кон'юнктури: ризик фінансових втрат через зміну ціни товару, трансляційний валютний ризик, ризик втрати ліквідності тощо), кредитні (ризики невиконання контрагентом своїх зобов'язань у строк), юридичні (ризики втрат, що пов'язані з недотриманням чинного законодавства, зміною його в період угоди; ризик невідповідності законодавств різних країн у разі міжнародного лізингу; ризик некоректно складеної договірної документації), екологічний ризик (ризики нанесення шкоди навколишньому середовищу); техніко-виробничі (ризик виникнення аварій, пожеж, поломок; ризик порушення функціонування об'єкта внаслідок помилок при проектуванні і монтажу, недотримання виробничих технологій і процесів, низка будівельних ризиків тощо)» [2].

У свою чергу, дослідники В.Г. Шибаков, Р.Я. Зарипов [1] вважають, що ризики, які притаманні лізинговим компаніям, варто групувати за такими ознаками: кадрові ризики, адміністративно-управлінські ризики, комерційні ризики, економічні ризики, фінансові ризики, бухгалтерські та податкові ризики, юридичні ризики, інформаційно-технічні ризики. Зважаючи на особливості об'єкта дослідження, вважаємо за необхідне для цілей внутрішнього аудиту як інструменту управління лізинговими компаніями виділяти такі групи ризиків:

- комерційно-правові ризики: втрати іміджу (репутації) компанії, розриву економічних зв'язків з партнерами/постачальником, розриву економічних зв'язків з лізингоодержувачами, зниження попиту на послугу лізингу, зниження частки ринку, що займає лізингова компанія, посилення конкуренції на внутрішньому ринку з боку лізингових компаній, зменшення обсягу філіальної мережі обслуговування і продажів і/або її географічної поширеності, поставки неякісного предмета лізингу лізингоодержувачу, вихід з ладу предмета лізингу і неможливість подальшої експлуатації,

недостатньої захищеності інтелектуальної власності, видання некоректних внутрішніх нормативних документів, порушення цивільно-правових договорів, використання торгової марки лізингової компанії іншими організаціями, невідповідності виконуваних документів вимогам, що висуваються до документів вищими організаціями, рейдерського захоплення, недружнього поглинання, судових процесів та позовів до компанії;

- економічні ризики: зниження обсягу чистого прибутку, зниження продуктивності праці, втрати доходів у результаті зупинки діяльності компанії, неодержання доходів у запланованому обсязі, зниження рентабельності діяльності, банкрутства, зниження інвестиційної привабливості, втрати, розкрадання, знищення предмета лізингу, ліквідності активів (предмета лізингу), зростання витрат на здійснення діяльності компанії;

- фінансові ризики: ліквідності, неритмічності фінансування діяльності, зниження капіталізації компанії;

- податкові ризики: збільшення тиску з боку податкових органів, враховуючи вишукування так званих «схем оптимізації податків» зворотного лізингу, податкових претензій, допущення помилок в оформленні бухгалтерських документів, неприйняття податковими органами ПДВ до відрахування;

- інформаційно-технологічні ризики: низької живучості систем зв'язку, сигналізації, телекомунікацій, в умовах порушень енергопостачання, недостатньої розвиненості інформаційних систем, збоїв і помилок у роботі інформаційних систем.

За кожною ознакою внутрішній аудитор формує певний набір ризиків лізингової компанії, що залежить від обсягів діяльності, сфери діяльності, структури управління, організаційно-правової форми та низки інших економіко-правових і технічних факторів. Зважаючи на викладене, пропонуємо на лізингових компаніях запровадити класифікатор ризиків, який є основою формування організаційно-методичних положень внутрішнього аудиту діяльності лізингової компанії. Класифікатори ризиків для кожної лізингової компанії різні, проте пропонуємо їх формувати за запропонованими видами.

За таких умов, організація і проведення внутрішнього аудиту діяльності лізингових компаній як інструменту управління ризиками, становить значний науковий і практичний інтерес, і відкриває великі можливості для дослідження. Особливістю внутрішнього аудиту є його здатність виявляти не лише помилки, що здійснені в минулому і негативно впливали на фінансовий результат діяльності лізингової компанії, а й потенційні проблеми, що визначає превентивну роль аудиту.

Як показує практика, відносини між лізингодавцем і лізингоодержувачем вимагають підвищеної уваги до вдосконалення системи внутрішнього аудиту в обох сторін. Для ефективного функціонування системи внутрішнього аудиту у лізингодавців необхідна розробка спеціального методичного інструментарію організації, планування та проведення аудиторських процедур до, під час здійснення і після завершення лізингових операцій. Проведення якісного внутрішнього аудиту сприяє підвищенню ефективності управління ризиками, забезпечуючи динамічний розвиток лізингових компаній, зміцненню їх фінансової стійкості і надійності.

Лізинг є більш складним і менш піддатливим контролю фактом господарського життя, ніж звичайна оренда. Оскільки в такій угоді беруть участь три сторони: лізингоодержувач, лізингодавець і продавець, то видається важливим враховувати участь кожної сторони і здійснювати цей контроль за даними напрямками пропорційно рівню їх залучення. Крім того, що лізингові відносини передбачають участь трьох сторін, в них враховано кілька самостійних з юридичної та економічної точок зору дій, тому в програмах аудиту необхідно врахувати всю специфіку цих відносин.

Розглядаючи функцію контролю через призму управління ризиками, першорядне значення набуває контроль не як наступна дія, а як випереджаюча, тобто превентивна процедура, що дозволяє здійснювати збір і вивчення оперативної інформації в розрізі контрольних параметрів. Таким чином, основна мета внутрішнього аудиту лізингових операцій у лізингових компаніях – це здійснення контролю економічної ефективності та оцінка адекватності системи управління ризиками на всіх

етапах лізингових угод, а також забезпечення керівництва компанії своєчасною та достовірною інформацією про стан виконання управлінських рішень і оцінка цільового використання фінансових ресурсів лізингової компанії. При цьому досягнення основної мети внутрішнього аудиту лізингових операцій забезпечує постановка і досягнення цілей, а також дотримання відповідних принципів.

Зважаючи на особливості діяльності лізингової компанії та на критерії її визнання фінансовою установою, вважаємо за необхідне запроваджувати на лізингових компаніях відповідну систему внутрішньої регламентації, що є складовою організації внутрішнього аудиту як інструменту управління ризиками основної діяльності лізингової компанії. Регламенти внутрішнього аудиту лізингових компаній пропонуємо формувати відповідно до рівнів системи внутрішнього аудиту та за об'єктно-суб'єктною ознакою.

Зокрема пропонуємо за рівнями системи внутрішнього аудиту розрізняти регламенти, які регулюють внутрішній аудит в цілому по підприємстві (положення про організацію внутрішнього аудиту, положення про службу внутрішнього аудиту) та внутрішній аудит за лізинговими операціями в розрізі бізнес-процесів (методичні інструкції по ідентифікації та оцінці ризиків у розрізі бізнес-процесів, методичні інструкції по застосуванню методів документального та фактичного контролю, методичні інструкції по застосуванню спеціальних методів, положення про інформаційно-комунікаційні зв'язки). За об'єктно-суб'єктною ознакою пропонуємо розрізняти регламенти, що регулюють: організацію діяльності суб'єктів і кадрове забезпечення (посадові інструкції внутрішніх аудиторів, вимоги до кадрового складу, інструкцію з розрахунку чисельності служби внутрішнього аудиту, штатний розпис), методику внутрішнього аудиту за конкретними об'єктами (методичні інструкції внутрішнього аудиту в розрізі бізнес-процесів або об'єктів управління, методичні інструкції з застосування аудиторських процедур, методичні інструкції з застосування аналітичних процедур, затверджений пакет робочих документів внутрішнього аудитора, положення про висновок внутрішнього аудитора) та управління результатами

внутрішнього аудиту (положення про використання результатів внутрішнього аудиту, положення про порядок усунення виявлених відхилень).

Таким чином, система внутрішнього аудиту лізингової компанії має формуватися за трьома напрямками: розробка системи контрольних процедур щодо управління ризиками, впровадження контрольних процедур на рівні бізнес-процесів, тобто на рівні окремої лізингової угоди (угод) та розробка системи управління (використання) результатів внутрішнього аудиту. Так щодо останнього напрямку, то він містить: по-перше, коригувальні заходи (оперативні рішення по відхиленнях), на даному етапі приймається рішення про доцільність реалізації програми дій щодо зниження ризиків; по-друге, формування внутрішньої звітності з управління ризиками; по-третє, моніторинг процесу управління ризиками та самої системи управління ризиками в цілому.

Особливу увагу в розробці організаційно-методичних положень займає розробка системи аудиту за бізнес-процесами, адже залежить від галузевої специфіки діяльності лізингової компанії та системи регулювання лізингових угод.

Контроль бізнес-процесів передбачає передачу на всі рівні управління, в усі підрозділи лізингової компанії відповідальності за ідентифікацію ризиків та їх оцінку і «вбудовування» процесів контролю, що обмежують ризик, у бізнес-процеси. Даний підхід заснований на закріпленні відповідальності за досягнення цілей бізнес-процесів і властиві їм ризики за лінійними керівниками на всіх рівнях управління, а також за співробітниками компанії, які беруть участь у досягненні цілей компанії. Для даних цілей пропонуємо такий розподіл функціональних обов'язків структурних підрозділів та їх керівників, у межах яких визначені контрольні завдання (табл. 1).

Таблиця 1

Функціональні обов'язки суб'єктів внутрішнього аудиту залежно від етапу лізингової угоди на ТОВ «Укртехпролізинг»

Етап лізингової угоди	Об'єкт контролю	Генеральний директор	Комерційний директор	Відділ залучення фінансування	Служба маркетингу	Відділ продажу	Менеджер відділу продажу	Фінансовий директор	Планово-фінансовий відділ	Бухгалтерія	Виконавчий директор	Служба роботи з персоналом	Юридична служба	ІТ-служба	Служба внутрішнього контролю
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Укладання лізингової угоди	Прийом заявок і пакета документів					%	+								+
	Аналіз платоспроможності клієнта	%	%	%		+	+						+		+
	Вибір постачальника	%	+					%					+		+
	Отримання кредитових ресурсів			+				%		+			+		+
	Укладення лізингового і супутніх договорів					+	+				%		+		+

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Передача об'єкта лізингу	Отримання рахунку на оплату об'єкта за договором					+	+			+					+
	Оплата устаткування		+					+		+					+
	Моніторинг поставки			%		%	+								+
	Документальне оформлення постачання і передачі майна					%	+			+			+		+
	Контроль страхування майна			+		%	+			+			+		+
Виконання договору лізингу	Контроль строків платежів			+		%	+								+
	Робота з простроченою заборгованістю		%	+		+	+	%			%		+		+
	Перевірка правильності обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, звірка платежів									+	+				+
	Формування звітності про поточну прибутковість		%	+	+	+	+	%	+	+	%				+

Таким чином, контроль бізнес-процесу охоплює ланцюжок реалізації ризику лізингової угоди повністю, починаючи з передумов загроз, тобто аналізу ринку до початку роботи з клієнтом – лізингоотримувачем. Даний факт означає, що разом з аудитом досягнення мети бізнес-процесу також контролюються загрози, які можуть стати причиною невиконання поставлених цілей і посилення концентрації ризиків основної діяльності, лізинговій компанії.

Відповідно до концепції внутрішнього аудиту, що орієнтований на ризик, необхідно оцінювати ефективність управління ризиками, насамперед, оцінюючи досягнення цілей бізнес-процесів. Це означає, що всі зусилля з управління ризиками в лізинговій компанії мають співвідноситися з цілями компанії і бути взаємопов'язаними з їх впливом на досягнення ключових показників основної діяльності лізингової компанії.

Зважаючи на особливості матеріальних, фінансових і документальних потоків лізингової угоди, можна визначити бізнес-процеси, що, в свою чергу, є об'єктами внутрішнього аудиту лізингових операцій, які є основною діяльністю лізингових компаній:

- аналіз ринку. Проводиться статистичний аналіз ринку лізингових послуг, визначаються конкуренти та вивчаються особливості аналогічних послуг. Залежно від результатів даного аналізу визначають напрями та форми організації лізингових угод і надання послуг фінансового та оперативного лізингу. Крім того, на даному етапі аналізу підлягають не лише ринок лізингових послуг, але й ринки купівлі-продажу об'єктів лізингу, кредитування та страхування. Зокрема, внутрішній аудитор з метою попередньої оцінки ризиків лізингових угод має: по-перше, оцінити напрями надходження об'єктів лізингу, визначитися з умовами їх надходження та оплати; по-друге, виявити потребу в залученні фінансових ресурсів та найбільш вигідні умови кредитування лізингових угод банками; по-третє, залежно від складу об'єктів, які передаються в лізинг, внутрішній аудитор оцінює можливості їх пошкодження, втрати, неповернення й відповідно має розробити заходи щодо страхування лізингових угод сторонніми особами – страховими компаніями;

- оцінка фінансового стану потенційного лізингоотримувача. Внутрішній аудитор має дати оцінку фінансовому стану лізингоотримувача, що є основою ідентифікації та попередньої оцінки ризиків лізингової угоди й відповідно їх уникнення або зменшення негативних наслідків шляхом закріплення відповідних положень у договорі фінансового або оперативного лізингу. Крім того, на даному етапі внутрішній аудитор має вивчити положення договору на їх законність;

- аудит постачання об'єкта лізингу лізингоотримувачу. Даний бізнес-процес супроводжується технологічними та фінансовими ризиками. Перший вид пов'язаний з втратою або пошкодженням об'єкта лізингу, а другий – з вчасністю проведення розрахунків. Крім того, на даному етапі внутрішній аудитор перевіряє повноту та достовірність документального й облікового відображення операцій з передачі об'єкта лізингоотримувачу та проведення розрахунків з іншими учасниками лізингової угоди;

- аудит розрахунків з лізингоотримувачем. Основною метою даного етапу аудиту є оцінка ризиків, що пов'язані з вчасністю та повною сплатою лізингових платежів, з боку лізингоотримувача. З боку лізингової компанії проводиться оцінка обсягів наданих суміжних послуг, правильності формування їх собівартості та відображення в системі бухгалтерського обліку. Крім того, оцінюється ефективність проведення поточного або капітального ремонтів, а також страхові випадки, якщо вони мали місце, вивчається правильність відображення оприбуткування вартості ремонтів;

- аудит виконання договорів лізингу та оцінка ефективності лізингових послуг. Внутрішній аудитор має оцінити стан майна, в разі його повернення визначити вартість ремонтних робіт та порядку їх оприбуткування, оцінити обсяги і повноту наданих суміжних послуг, вивчити вчасність та повноту розрахунків за лізинговими платежами, провести аналіз ефективності лізингової угоди в цілому;

- аудит звітності лізингової компанії. Внутрішнім аудитором вивчається бухгалтерська управлінська звітність, статистична, податкова та фінансова звітність на предмет правильності й повноти відображення операцій, що пов'язані з лізинговою угодою на всіх етапах бізнес-процесів діяльності лізингової компанії;

- моніторинг системи управління ризиками лізингової компанії. На даному етапі внутрішній аудитор надає оцінку превентивним заходам, що сформовані ним при здійсненні аудиту за попередні звітні періоди або лізингові угоди, а також на основі даних попереднього контролю діяльності лізингової компанії. Крім того, аудитор проводить контроль виконання запропонованих ним заходів щодо усунення недоліків, відхилень або покращання системи управління ризиками.

На всіх етапах процесу внутрішнього аудиту лізингових операцій застосовуються як загальні методи, так і спеціальні методи контролю, які доцільно використовувати на певних етапах. Зважаючи на особливості функціонування лізингових компаній, внутрішній аудитор застосовує сукупність методів документального (формальна перевірка, арифметична перевірка, нормативно-правова, експертне дослідження, економічна перевірка, зустрічна перевірка, логічна перевірка, взаємний контроль) та фактичного (інвентаризація, спостереження, огляд, перевірка операцій в натурі, лабораторний аналіз) контролю.

Залежно від бізнес-процесу лізингової угоди внутрішній аудитор лізингової компанії обирає той чи інший метод документального та фактичного контролю. Зокрема, говорячи про методи документального контролю, вони застосовуються на всіх етапах аудиту лізингових угод у розрізі таких бізнес-процесів: аналіз ринку, оцінка фінансового стану потенційного лізингоотримувача, постачання об'єкта лізингу лізингоотримувачу, розрахунки з лізингоотримувачем, виконання договорів лізингу та оцінка ефективності лізингових послуг, звітності лізингової компанії, моніторинг системи управління ризиками лізингової компанії.

Застосування даних методів відокремлено від методів документального та фактичного контролю є неможливим. Лише комплекс методів документального, фактичного контролю та спеціальних методів дозволить аудитору дати повну оцінку ризикам та ефективності лізингової угоди або діяльності лізингової компанії в цілому. Виходячи з цього, пропонуємо такий порядок застосування сукупності методів внутрішнього аудиту в розрізі бізнес-процесів основної діяльності лізингових компаній (табл. 2).

*Методика внутрішнього аудиту основної діяльності лізингової компанії
в системі ризик-орієнтованого управління*

Етап	Сукупність методів контролю:			інформаційне забезпечення
	документального	фактичного	спеціальні	
1	2	3	4	5
Аналіз ринку	–	–	Експертні оцінки стану ринку; статистичні методи для маркетингових досліджень	Статичні дані; дані державних органів, фінансових установ, Нацкомфінпослуг та ін.
Оцінка фінансового стану лізингоотримувача	Формальна, арифметична логічна перевірка фінансової звітності та інших представлених документів, нормативно-правова перевірка лізингового договору та інших договорів (страхування, кредитування, купівлі-продажу)	–	Аналітичні процедури для оцінки фінансового стану та платоспроможності лізингоотримувача, експертна оцінка діяльності лізингоотримувача, аналітична процедура для оцінки ризиків	Заявка, фінансова звітність, бізнес-план, обґрунтування потреби в лізингу, договір купівлі-продажу, договори страхування

1	2	3	4	5
Аудит постачання об'єкта лізингу	Формальна, арифметична, логічна, зустрічна перевірки та взаємний контроль	Перевірка операцій в натурі, дослідження операцій на місці, інвентаризація	–	Лізинговий договір, договір купівлі-продажу, акти приймання передачі
Аудит розрахунків з лізингодавцем	Формальна, арифметична логічна, нормативно-правова перевірки	–	Аналітичні процедури для оцінки ризиків, пов'язаних з невчасним отриманням платежів	Лізинговий договір, рахунки, розрахунки бухгалтерії, внутрішня звітність
Аудит виконання договору лізингу та оцінка ефективності лізингової послуги	Формальна, арифметична логічна, нормативно-правова перевірки	Перевірка операцій в натурі, дослідження операцій на місці, інвентаризація	Аналітичні процедури для оцінки ефективності лізингової угоди	–
Аудит звітності лізингової компанії	Формальна, арифметична логічна, нормативно-правова перевірки	Річна інвентаризація	Аналітичні процедури для оцінки фінансового стану компанії	–
Моніторинг системи управління ризиками	–	–	Аналітичні процедури та експертні оцінки	–

Методи фактичного контролю застосовуються лише при аудиті постачання об'єкта лізингу лізингоотримувачу, розрахунків з лізингоотримувачем, виконання договорів лізингу та оцінці ефективності лізингових послуг. На даних етапах, за допомогою методів фактичного контролю аудитор вивчає стан об'єкта лізингу до, під час та після виконання умов договору, визначає вартість та якість проведених ремонтних робіт поточного й капітального характеру, вивчає обсяги даних суміжних послуг та їх повноту, та відповідність умовам договору оперативного або фінансового лізингу.

Щодо спеціальних методів аудиту, то вони застосовуються на всіх етапах аудиту та бізнес-процесів лізингової угоди для оцінки, ідентифікації та управління ризиками лізингових компаній. Зокрема, пропонуємо з метою управління ризиками внутрішньому аудитору використовувати такі методи: експертна оцінка якості і рівня корисності досліджень, моделювання ризиків із застосуванням загальних статистично-ймовірнісних методів, аналіз на основі критеріальної системи оцінок, додаткова юридична експертиза, бенчмаркінг.

Для впровадження запропонованого алгоритму контрольних процедур у роботу лізингової компанії необхідне проведення таких дій:

- розробка локальних нормативних актів, що регламентують процес внутрішнього контролю лізингової компанії, склад яких визначений вище;

- розподіл функцій щодо здійснення контрольних процедур між підрозділами і посадовими особами лізингової компанії;

- розробка типових документів, що забезпечують проведення та закріплення результатів внутрішнього контролю, які мають розроблятися внутрішнім аудитором самостійно, зважаючи на специфіку діяльності лізингової компанії, та затверджуватися керівником у методичних інструкціях;

- розробка схем документообігу процесу внутрішнього аудиту лізингової компанії для забезпечення інформаційно-комунікаційних зв'язків у системі управління ризиками.

Відповідно до запропонованого порядку внутрішнього аудиту основної діяльності лізингових компаній, пропонуємо на кожному бізнес-процесі ідентифікувати ризики. Під

ідентифікацією ризиків варто розуміти виявлення ризиків, їх специфіки, виділення особливостей їх реалізації та вивчення факторів, що впливають на них. Зважаючи на запропонований порядок застосування методів документального та фактичного контролю внутрішнім аудитором, пропонуємо використовувати для ідентифікації ризиків основної діяльності лізингової компанії аналіз функціональної моделі бізнес-процесів.

Під аналізом функціональної моделі бізнес-процесів варто розуміти процес виявлення потенційно проблемних зон у діяльності компанії, вплив яких загрожує негативними наслідками (ризиками) для компанії. При цьому кожна операція і функція піддаються ретельному всебічному аналізу на предмет схильності і концентрації факторів, що обумовлюють ризик.

Виявлення ризиків необхідно починати з нижчого функціонального блоку, використовуючи підхід «знизу–вгору». У даному випадку цей підхід дозволяє номінувати ризики бізнес-процесів з самого нижчого рівня до рівня виконання конкретної операції фахівцем підрозділу. Для цього необхідно виділити аналізований бізнес-процес серед інших, ідентифікувати виконавця бізнес-процесу, ресурси для виконання цієї операції, регулюючий вплив. Зважаючи на це, вважаємо, що ідентифікація ризиків має проходити за такими етапами: побудова функціональної моделі бізнес-процесів лізингової компанії; призначення виконавців бізнес-процесів експертами з ідентифікації та оцінки ризиків, інструктаж з ідентифікації ризиків у межах даної методики. Власник бізнес-процесу – співробітник підприємства, який користується результатом процесу та/або виконуючий більшу частину робіт по ньому і, внаслідок цього, його контролюючий. Автори пропонують статус «власник бізнес-процесу» прирівняти до статусу «експерт», оскільки експертом з ідентифікації і оцінки ризику є керівник функціонального підрозділу, тобто його власник; аналіз бізнес-процесів експертами за напрямками діяльності компанії з метою ідентифікації ризиків і загроз; документування з метою збереження результатів здійснюваних дій у процесі ідентифікації ризиків.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження було обґрунтовано власний організаційно-

методичний підхід до внутрішнього аудиту як інструменту управління ризиками основної діяльності лізингових компаній. Організаційно-методичний підхід містить обґрунтування загальних положень внутрішнього аудиту ризиків, удосконалення організаційних аспектів у визначенні функціональних обов'язків працівників у частині аудиту ризиків, розробки комплексного підходу до застосування методів документального та фактичного контролю й спеціальних методів аудиту на всіх бізнес-процесах основної діяльності лізингової компанії.

Список використаної літератури:

1. *Зарипов Р.Я.* Методологический подход к идентификации рисков деятельности лизинговой компании / *Р.Я. Зарипов, В.Г. Шубаков* // Страховое дело. – 2008. – № 5. – С. 55–64.
2. *Пустовких О.Н.* Риски при лизинговой сделке как основа для принятия решений / *О.Н. Пустовких* // Актуальные проблемы менеджмента в России на современном этапе: пути достижения высокой конкурентоспособности : тезисы докладов научно-практической конференции. – СПб. – 2006. – С. 98–101.

НИКОЛАЄВА Світлана Петрівна – кандидат економічних наук Кіровоградського національного технічного університету.

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік діяльності лізингових компаній.

ПРОКОПЕНКО Жанна Володимирівна – кандидат економічних наук, науковий співробітник Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік діяльності небанківських фінансових установ.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2015.